

Llegir Joseph Brodsky

Ignasi Mena / Llegir en cas d'incendi

Es pot ser poeta quan l'essència mateixa de la poesia ha estat posada fortament en dubte? La resposta és sí. Joseph Brodsky (1940-1996), poeta jueu nascut a Leningrad que més tard, per raons polítiques (o, més aviat, apolítiques) va haver d'exiliar-se als Estats Units, n'és un bon exemple. En ell, l'activitat poètica no respon a cap paradigma expressiu –per tant, llegir-lo des de la biografia no seria una bona solució-, ni busca tampoc representar a través de la mimesi un món “exterior”. Més aviat es podria dir que per a Brodsky l'activitat poètica es converteix en un imperatiu quasi ètic –tant per la part de creació com per la de lectura- que no implica altra cosa que reconèixer i fer ús de la pròpia llibertat, és a dir, activar les facultats cognitives –purament estètiques- per esdevenir un subjecte independent, diferent de la «massa de zoo politicon» en què s'ha convertit la societat contemporània.

Gràcies a l'excel·lent traducció de Judit Díaz Barneda, Edicions de 1984 ens ha fet arribar la poesia quasi completa de Brodsky en una edició molt necessària, que es podria complementar perfectament amb els poètics textos venecians reunits a *La marca de l'aigua*, publicada per Viena Edicions el 2011. Tant un com l'altre són un reflex de les nocions teòriques i pràctiques de la labor tortuosa de l'escriptor, l'obra del qual conserva una coherència essencial tot i practicar diversos gèneres. Un dels aspectes que millor ajuden a sostenir el conjunt és la seva base kantiana, que queda palesa sense cap mena de dubte en frases com “l'estètica és la mare de l'ètica”, pronunciada en el discurs d'acceptació del Premi Nobel que rebé el 1987. Si fem memòria recordarem que Kant, a la tercera crítica, fundava el judici de gust en un acte individual, la reflexió subjectiva desinteressada, que només posteriorment, i en virtut del sentit comú estètic propi dels éssers racionals, podia arribar a ser compartit per la comunitat. L'estètica és, per tant, un fenomen de caràcter indubtablement comú però viscut sempre en una intimitat irreversible, infranquejable, que només en tan que comunicació permet aixecar una ètica particular. És d'aquesta voluntat de crear diàleg i compartir raonaments d'on surten els valors morals.

En un moment en què des de les universitats, des del sector editorial i des dels mitjans de comunicació no hi ha un esforç real per fer de la cultura una necessitat de comprensió i de superació personal, cal recuperar les paraules del poeta quan diu que: “Quant més substancial és l'experiència estètica d'un individu, quant més sà és el seu gust, més agut és el seu enfocament moral, més lliure –encara que no necessàriament més feliç- és ell mateix”. L'art és una via oberta al caràcter privat de l'experiència humana. És forjant i enriquint la pròpia individualitat que un es conforma com a *jo* autònom; ja no es tracta de construir res a nivell comunitari amb l'ajuda dels particulars, sinó d'esdevenir un subjecte conscient de sí mateix i amb criteri propi. És difícil no aventurar que Brodsky, veient l'origen de les massacres del s. XX en l'obediència massiva als líders polítics i en la fe acrítica en les utopies, volgués fer un crit a favor de la independència social de credos o dogmes. S'uniria així a la llarga tradició d'artistes i filòsofs/fes que han lluitat per retornar a l'espècie humana una autonomia inspirada en l'autoconsciència i l'escepticisme. I segueixen sent temes d'allò més urgents, oi?

És amb l'activitat poètica o la lectura que un posa en funcionament les seves facultats i exerceix la seva llibertat, i assoleix així el major grau d'individualitat possible. Val a dir, però, que poder fer-ho no és –o no hauria de ser– un dret exclusiu de qui escriu o llegeix poesia. Brodsky creu en la necessitat de transmetre el llenguatge de la literatura al poble: és el poble qui ha de parlar literàriament, i no a la inversa. Tothom té el dret i ha de poder participar de la dinàmica creativa – la força centrífuga - de la llengua. Per la qual cosa Brodsky demanaria, per un costat, que l'Estat no intentés controlar o reprimir l'activitat poètica. Escriu, en un dels seus articles, que “[...] per sota d'aquesta censura dels poetes resideix el desig instintiu de tot ordre social –sigui democràcia, autocràcia, teocràcia, idiocràcia o mediocràcia- de comprometre o empetitir l'autoritat de la poesia, la qual, a més de rivalitzar amb la de l'Estat, planta un punt d'interrogació sobre l'individu mateix [...] sobre la seva significació mateixa”.

I així arribem de nou a la pregunta que ens formulàvem a l'inici d'aquest text: és possible ser poeta a la postmodernitat? I responem de nou que, efectivament, sí que és possible. Afegiríem que és inclús necessari. Més que mai. Es tracta de recuperar el vell *imperatiu categòric* kantian i donar-li un parell de passos de rosca més. Davant de la desaparició de les formes i de les estructures que fins ara ens havien sostingut no hem de tenir cap por de buscar-nos, de seguir experimentant. La poesia és un deure ètic. Brodsky no creu en la construcció de cap comunitat –a les acaballes del segle XX no hi havia lloc ni temps ni ganes per a utopies- però sí en la descoberta i l'enriquiment de la pròpia subjectivitat. Que, de fet, és la millor assegurança de vida i la millor manera d'encarar el futur. Kant i Brodsky, al cap i a la fi, no eren tan diferents. Però un veia al seu davant un món ple de possibilitats i d'esperança; l'altre, en canvi, no hi veia sinó una única certesa, la de la mort, i la necessitat de treure el màxim profit possible a una vida que se sap, ara i aquí, tan inevitable com absurda.

Ignasi Mena